

Fukas, Andrej

Nové kultové stavby v Burjatsku ako prejav angažovaného buddhizmu

Religio. 2007, vol. 15, iss. 2, pp. [233]-256

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125212>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Nové kultové stavby v Burjatsku ako prejav angažovaného buddhizmu

Andrej Fukas*

Sibirský Buddha – tak sa nazýva dokumentárny film, ktorý podniel mój záujem o angažovaný buddhizmus v Burjatsku. Vytvorili ho petrohradskí filmári v spolupráci s belgickými kolegami v roku 1998.¹ Je o burjatskom buddhistickom mníchovi (lamovi) Danzan-Chajbzunovi (občianske meno – Fjodor Sergejevič Samajev),² ktorý počas cesty k rôznym posvätným miestam, vyjadruje svoju snahu zlepšiť sociálnu situáciu ľudí, ochrániť miestnu prírodu i tradície v Burjatsku.

Samajev v roku 1992 založil občianske združenie Achalar, ktoré malo vo výslednej podobe vytvoriť medzinárodnú sieť lokálnych centier, ktoré by sa zaoberali sociálnymi i ekologickými problémami súčasnosti. Vzniklo ich niekoľko, no v súčasnosti je aktívne centrum pravdepodobne len na Ukrajine, v meste Černigov, a potom samozrejme v Burjatsku, kde sa Achalar formoval popri tzv. tradičných kláštoroch v Tunkinskom a Okinskom okrese, v obciach Aršan, Kyren a Orlik.³ Z roku 1990 do 1997 bol Samajev predstaveným (burj. širétuj) v Petrohradskom kláštore. Centrál Achalaru v Ulan-Ude a v Malom Žemčugu, ktoré sa už výrazne odlišujú od tradičných kláštorov, postupne zakladá až po svojom návrate do Bur-

* Tento text vznikol s podporou Grantovej agentúry Českej republiky, projekt *Obraz a text v buddhizmu: Tibetská a mongolská ikonografie*, č. 401/05/2744 (2005-2007).

1 *Sibirskij Budda*, režisér Dirk Dumon, Korona film: Peterburg 1998.

2 V Burjatsku sa obyčajne používa oslovenie *Bagša*, dosl. Učiteľ, pre vážených mníchov, ľuďmi, ktorí ich považujú za svojich duchovných vodcov. Vo všeobecnosti sa používa spojenie mníšskeho mena s oslovením lama, napr. Danzan lama, Ošor lama, Daši lama a pod. Keďže sa však mníšske mená často opakujú, tak sa o tretej osobe hovorí aj v spojení oslovenia lama a jeho občianskeho priezviska. V tomto prípade „lama Samajev“. Vzhľadom na charakter tejto práce píšem len „Samajev“, pričom to nie je prejav jeho neváženia si, ale len dodržiavanie zásady nezaujatosti a nekonfesionality v religionistických štúdiách. Pravdepodobne prvé publikované zmienky o činnosti Samajeva vid: Luboš Bělka, „Buddhism in Buryatia: The Current State“, in: Iva Doležalová – Břetislav Horyna – Dalibor Papoušek (eds.), *Religions in Contact: Selected Proceedings of the Special IAHR Conference*, Brno: Masaryk University 1996, 163-177; taktiež vid Luboš Bělka, „Restoration of Buryat Buddhism: Some Notes about Monasteries“, *Religio* 2/1, 1994, 92-106.

3 O kláštoroch v Kyrene a Aršane vid napr. Luboš Bělka, *Tibetský buddhizmus v Burjatsku*, Brno: Masarykova univerzita 2001, 243-244 a 247-248.

jatska v roku 1997. V spomínanom filme vidno len centrum v Ulan-Ude (na Verchnej Berezovke), kde sa koná obrad *chij-morin*, počas ktorého vešajú vlajočky „veterného koňa“ na zvláštnu konštrukciu.⁴ Okrem nej postavil konštrukcie pre *chij-morin* ešte v Orliku⁵ a Kyrene, a i keď princíp zostáva rovnaký, všetky stavby sa od seba odlišujú.

Osobne som sa so Samajevom nikdy nestretol, pretože len niekoľko mesiacov pred mojím príchodom do Burjatska, zahynul pri autonehode (júl 2005). Táto štúdia je postavená na informáciách získaných počas môjho výskumného pobytu v Burjatsku (marec 2006 – február 2007) od členov a stúpcov hnutia Arigun i Achalar, z kníh a nepublikovaných rukopisov, ktoré napísal Samajev a jeho stúpenci.

Základné myšlienky a organizačná štruktúra hnutia Achalar

Postihnúť v celosti základné myšlienky hnutia je možné len s prihliadanim na ideálnu štruktúru organizácie tohto hnutia. Sociálne ideje sa realizujú cez spoločenské štruktúry. Samajev premyslel ideálnu verziu organizácie, ktorá sa síce stala nikdy neuskutočneným zámerom, no ktorá dobre načrtáva jeho sociálne zámery. Na ich pozadí je možné vykresliť i reálny vývoj a situáciu v hnutí.

Samajev od začiatku Achalar zamýšľal vytvoriť ako sieť pracovných skupín po celom svete, s centrom v Burjatsku. Každú skupinu malo tvoriť minimálne desať ľudí. Jeden z nich by bol lídrom skupiny.

Ďalších zostávajúcich deväť členov skupiny sa rozdelí princípom: 3 x 3 = 9, čo označuje rozdelenie deviatky po troch ľuďoch do troch skupín, v parametroch: (1) skupina, ktorá sa bude zaoberať teoreticko-ideologickými problémami; (2) skupina, ktorá sa bude zaoberať organizačnými problémami; (3) skupina, ktorá sa bude zaoberať materiálnymi problémami finančno-ekonomického charakteru.⁶ Takáto skupina však zatiaľ nebola zaznamenaná.

4 Chij-morin – burj.-mong., tib. *lungta /rlung rta/*, dosl. vietor-kôň, môže mať tri významy: 1. rituálny kus látky, ktorý sa tradične vešia na stromy, alebo kríky; v rámci hnutia Arigun sú na tento účel postavené konštrukcie z dreva; 2. bioenergia vedomia; 3. systém vysvetlenia osemročného cyklu bioenergie vedomia. O problematike „veterného koňa“ viď napr. Daniel Berounský, „The Wind Horse Galloping: A Tibetan Symbol Connected with Nature“, in: Jaroslav Vacek (ed.), *Nature in Literature* (Pandanus' 04), Praha: Signet 2004, 185-203.

5 Vo filme sú zábery z jeho dostavby i prvého obradu.

6 Danzan-Chajbzun Samajev, *Načinajuščemu buddistu*, Sankt-Peterburg: Dacan Gunzečojnej 1997, 56.

Slovo Achalar je zložené z troch slabík „ach“, „al“ a „ar“. „Ach“ je prvá slabika sanskrtského slova *ahimsa*, no v ruštine tento pojem pre absenciu „h“ znie i píše sa ako *achimisa*. Pre prehľadnosť je praktickejšie používať viac zaužívaný variant Achalar. „Al“ je prvá slabika pojmu altruizmus a „ar“ prvá slabika burjatského termínu *arjún*. „Arjún – to je chápanie čistoty vedomia a čistoty okolitého sveta, t.j. Prírody. Toto slovo po burjatsky vystihuje myšlienku čistej zeme, čistej vody, čistého vzduchu a ideu čistého vedomia. Arjún, čistota ľudského vedomia a čistota okolitého sveta, sa dosahuje cez chápanie princípov ahimsa a altruizmu.“⁷ Zároveň tri „a“ označujú počiatočné písmená v azbuke, abecede i vo vertikálnom mongolsko-burjatskom písme. Písmenom „A“ sa taktiež vysvetľuje podoba arigunských stúp.⁸

Na Ukrajine v meste Černigov bolo v roku 1994 žiakmi Samajeva oficiálne založené Centrum humanistických aktivít Achalar, no ako uvádzajú na svojej internetovej stránke, svoju činnosť začala skupina o štyroch členov už v roku 1991.⁹ Ich stretnutie so Samajevom sa odohralo v petrohradskom buddhistickom kláštore Gunzečojnej v roku 1990. Od tej doby ho považovali za svojho učiteľa a udržiavali s ním pravidelný kontakt – jazdili do Petrohradu na rôzne prednášky, a keď Samajev odišiel v roku 1997 do Burjatska natrvalo, jazdili i tam a pomáhali mu najmä so stavbou Duchovnej akadémie v Malom Žemčugu v Tunke.

„Keby bol Buddha teraz tu, povedal by: ‚venujte sa ekológii‘. Približne týmito slovami sa pred 15 rokmi začala naša známosť s lamom Danzan-Chajbzun Samajevom.“¹⁰ Na ilustráciu vzťahov medzi nimi možno uviesť, že sa s ním radili napríklad o kúpe spoločného domu, v ktorom dodnes žijú tri rodiny. Ich Centrum humanistických aktivít bola tiež Samajevova idea. V súčasnosti sa ukrajinská organizácia otvorene nehlási k žiadnemu náboženstvu, a teda ani k buddhizmu, aj keď sú jej členovia praktikujucci buddhisti. Z rozhovorov so Samajevom vydali knihu, v ktorej však Samajev vystupuje pod pseudonymom Lama Che Šar a na zadnom prebale knihy zmenili jeho tvár na reálne existujúcej fotografii tak, aby ho nebolo po-

7 *Ibid.*, 52-53.

8 V roku 1999 sa organizácia Achalar v Burjatsku premenovala na Arigun, pričom na Ukrajine doteraz zostal zachovaný pôvodný názov. Medzi členmi a sympatizantmi tohto hnutia nie je jednoznačne používaná ani jedna varianta pomenovania. Zmena názvu súvisí najmä s daňovým podvodom, na ktorý bola organizácia Achalar zneužitá. V texte používam ďalej označenie Arigun pre burjatskú organizáciu a Achalar pre jej ukrajinskú vetvu.

9 Pozri <<http://www.ahalar.org.ua>> (10. 1. 2007).

10 Lama Danzan Arga i duchovná komanda ACHALAR: „Budda by skazal – zanimajtes ekologijej“, nepublikovaný rukopis 2006. Lama Danzan Arga je Samajevov žiak z Jakutska a duchovná komanda Achalar je jej ukrajinská časť, práve ktorej patrí daný citát.

znať.¹¹ Takéto zatajenie pravej identity si Samajev vyžiadal od autorov knihy s vysvetlením, že myšlienky v nej uverejnené budú zaujímať ruskú tajnú spravodajskú službu a nebolo by dobré, aby si ich spájali priamo s jeho menom.

V roku 1999 kláštory v Aršane, Kyrene a Orliku vytvorili Centralizovanú náboženskú buddhistickú organizáciu Majdar,¹² ktorá zastupuje záujmy uvedených kláštorov voči štátnej administratíve. Na území Tunkinského a Okinského okresu sa prakticky kryje s občianskou organizáciou *Arigun*.

Samajev vychádzal z presvedčenia, že sa Buddhovo učenie mení v čase podľa toho, čo je v danej chvíli potrebné pre tento svet. Súčasné obdobie považoval za obdobie katastrof, ktoré môžu viesť k zániku ľudského rodu. „Hovoril, že 10. novembra 1999¹³ nastúpila nová etapa – etapa, ktorá bude veľmi ťažkou pre vývoj ľudstva.“¹⁴ Podľa neho, je to dôsledok neuváženeho konania ľudí, najmä vo vzťahu k prírode, planéte, ostatným bytostiam a v konečnom dôsledku i k sebe samým. Za najväčší dôsledok považoval vymretie ľudského rodu, pretože: „Zmizne človek – zmizne i sféra ducha.“¹⁵ Záujem v angažovanosti pre záchranu sveta vysvetľuje v buddhistických paralelách:

Buddha povedal, že netreba hľadať prvotnú príčinu nie preto, že jej niet. Jednoducho v tom nie je zmysel! Či je začiatok sveta, alebo nie, je jedno, smrť je príliš blízko na to, aby sme mohli strácať čas filozofickým bádáním. Nemôžeme spať, ale treba konať. Veď sa môže stať, že prvotné vedomie, ktoré je i podstatou Boha, podstatou Absolútna, zmizne. Duch živého prestane existovať a nebude miesta, kde by sa mohli buddhovia znovuzrodiť. V tom je podstata katastrofy.¹⁶

A keďže danú situáciu spôsobil človek, je i v jeho rukách vyriešiť ju:

Možno sa ochrániť. Okolo Zeme treba vytvoriť ochranné pole. ... Keď ochranné pole obostrne celú planétu, bude môcť pohltiť deštruktívne pôsobenie žiarenia na jej jadro a takto odvrátiť budúcu katastrofu. Z pohľadu ľudského vnímania sú tieto parametre poľa určené ako priaznivý základ, istá atmosféra. Chápate? Je nevyhnutný priaznivý základ podporujúci prírodu.¹⁷

11 Sava Pečerskij, *Sila Sopričasnosti: Energija novej epochi*, Kijev: Nika-Centr 2002.

12 Majdar je burjatské označenie pre budúceho buddhu Maitréju (viac o Maitréjovi viď napr. Luboš Bělka, „Maitreya in Tibetan Buddhism: Image and Myth“, *Studia Asiatica: International Journal of Asian Studies* 7/1, 2006, 65-83; viď taktiež Luboš Bělka, „Maitréja: buddhistická vize budoucnosti“, *Studia Orientalia Slovaca* 6/1, 2006, 97-114).

13 Stanovenie tohto dátumu súvisí s astrologickými výpočtami Samajeva. Bližšie zdôvodnenie nebolo zistené.

14 Osobný rozhovor so Svetlanou Dandarovou, december 2006, Acagat, Burjatsko.

15 S. Pečerskij, *Sila Sopričasnosti...*, 40.

16 *Ibid.*, 42.

17 *Ibid.*, 74.

Tento základ je možné, podľa Samajeva, vytvárať len zachovávaním „čistoty“ v zmysle vnútornej kvality. „Spočiatku je čistota u jedného človeka, potom si ju osvojí skupina, potom isté spoločenstvo ľudí. Vtedy sa sformuje priaznivá atmosféra, ktorá má schopnosť ochrániť týchto ľudí.“¹⁸

Obr. 1. Danzan-Chajbzun Samajev
(oficiálna fotografia)

Danzan-Chajbzun Samajev – prevtelenec a Sojot

Samajeva považovali jeho stúpenci nielen za pokračovateľa ideí Agvana Doržijeva, ale i za jeho prevtelenca.¹⁹ Samajev sa tomu nebránil, ale ani to nepotvrdoval.

¹⁸ *Ibid.*, 74.

¹⁹ O problematike burjatských rozpoznaných znovuzrodencov viď napr. Luboš Bělka, „Burjatský buddhizmus a Rusko: Inštituce bandido chambolamy a chubilgánů“, in: Martin Slobodník – Attila Kovács (eds.), *Politická moc versus náboženská autorita v Ázii*, Bratislava: Chronos 2006, 251-267.

Agvan Doržijev (1853-1938), burjatský mních, ktorý vyštudoval v Tibete, bol jedným z učiteľov 13. dalajlamy Thubtän Gjamccha (1876-1933) a od roku 1898 aj oficiálnym veľvyslancom Tibetu. Zohral dôležitú úlohu nielen v buddhizme, ale i v politickom dianí, a to nielen v Rusku. Bol vedúcou postavou reformného hnutia burjatského buddhizmu a zaslúžil sa o vzájomné prenikanie burjatskej a európskej kultúry. Napríklad tým, že viedol skupinu burjatských mníchov po krajinách západnej Európy, v roku 1915 založil a potom viedol petrohradský kláštor, ktorý bol dlho jediným buddhistickým kláštorom v Európe, podporoval zmeny v buddhistických predpisoch a zvyklostiach v Burjatsku, ktoré by viedli k väčšej sebestačnosti kláštorov a väčšej miere zapojenia laikov v náboženskom živote. V Tunkinskej doline v Burjatsku bol v roku 1917 založený Chandagajtajský kláštor, v ktorom platili pravidlá stanovené Doržijevom a v mnohom sa odlišoval od ostatných burjatských kláštorov. „Podľa zámerov Agvana Doržijeva boli ešte do Októbrovej revolúcie vytvorené nové predpisy Chandagatajského kláštora, podľa nich mali všetci mnísi žiť ako komúna, ktorej patril všetok majetok chrámu. Okrem buddhistickej filozofie sa tu vyučoval i ruský jazyk a mnísi sa starali aj o hospodárske záležitosti – sami siali chlieb i sadili zemiaky a pod.“²⁰

V Samajevovom živote je mnoho udalostí, ktoré ho spájajú s činnosťou Doržijeva. Samajev v roku 1990 znovuzakladá ako petrohradský kláštor, kde sedem rokov pôsobí ako predstavený, tak i Chandagajtajský kláštor v Tunkinskej doline v Burjatsku. Samajev bol jedným z organizátorov reštaurovania *Atlasu tibetskej medicíny*.²¹ Podľa jeho slov ho k tomu osobne poveril Agvan Ňima (1907-1990), burjatský žiak Agvana Doržijeva, ktorý ho ešte pred represiami proti buddhizmu v Sovietskom zväze v 30. rokoch poslal spolu s ďalšími na štúdium do Tibetu. A ako uvádza i Samajev, jeho otec bol osobne jedným zo žiakov Doržijeva.²²

Pri predstave o prevtelení Doržijeva v Samajevovi²³ však vyvstáva časový problém, čo sa dialo 26 rokov medzi smrťou Doržijeva a narodením Samajeva. Podľa Svetlany Dandarovej, mnohí ľudia videli na zemi medzi

20 Daši Šaglachajev, *Prošloje i nastojaščeje Chojmorskogo dacana*, Ulan-Ude: Chojmorskij dacan Bodhidharma 2005, 6.

21 *Atlasom tibetskej medicíny* sa bežne nazýva súbor ilustrácií k medicínskemu traktátu Desi Sngjä Gjamco (1653-1705) *Vajdurja onbo*. Ulan-Udenský atlas tvorí 76 listov, maľovaných na plátne. Výber zdigitalizovaných ilustrácií a komentárov viď na internetovej stránke <<http://www.ngo.burnet.ru/atlas/>>.

22 Danzan-Chajbzun Samajev, „Tibet v miniatúre, rodina božestv /iz istorii buddizma v Oke“; in: B. S. Dugarov – K. D. Tulujev (eds.), *Kraj podnebesnych dolin*, Ulan-Ude: Izdatel'sko-poligrafičeskij kompleks VCGAKI 2000, 47.

23 Pri rozhovoroch so stúpenkami hnutia som sa často stretol s názorom, že sa Samajev podobal na Doržijeva aj črtami tváre, čo býva považované za jeden z dôkazov jeho prevtelenia.

Okinským a Tunkinským okresom veľký červený kruh, ktorý tam bol niekoľko rokov. „Hovorilo sa, že sa narodí nejaký významný človek, ale nevedelo sa kde, Okinci vraveli, že u nich, a Tunkinci tiež, že u nich. Keď sa narodil Bagša [tj. Samajev, pozn. A. F.], ten kruh zmizol.“²⁴ V Burjatsku je doteraz veľmi živá predstava o prevtelení sa istej významnej osobnosti v prírodný útvar, väčšinou v nejakú horu v okolí, kde táto osobnosť žila. Často sa tak objasňuje pôvod Pánov krajiny (burj. sabdak). „Jeden lama nám rozpovedal zaujímavú verziu pôvodu Pánov krajiny. Niekedy môže vedomie živých bytostí po smrti vziať na seba rôzne telo, alebo miesto, často je to tvar hory alebo kopca.“²⁵

Samajev sa narodil v Okinskom okrese Burjatskej republiky, ktorý tu zvyknú nazývať i Malý Tibet. Je to riedko osídlená horská oblasť, kde vedľa seba žili, pravdepodobne od 17. storočia, Burjati i Sojoti. Burjati sa venovali najmä chovu dobytka a oviec, pričom Sojoti boli tradične chovatelia sobov.²⁶ Sojoti žili týmto spôsobom v oblasti jazera Ilčir do 30. rokov, kedy boli odtiaľ presídlení do obcí Sorok, Bokson, Churga a do Orliku. Sojoti sa začali venovať chovu dobytka miestneho burjatskeho typu, chovajúc jaky (sarlyky), chajnyky,²⁷ kravy, kone a ovce, čím prebrali od Burjatov spôsob života. Súbežne prebiehal proces poburjatštvania Sojotov. Stáda sobov sa zachovali do 60. rokov pre transportné potreby lovcov v zimnom období. V roku 1963 bol uznesením vlády Burjatskej ASSR chov sobov zlikvidovaný ako nerentabilné odvetvie živočíšnej výroby.²⁸

V etnickom zložení Okinského okresu tvoria Burjati väčšinu, pričom ruské etnikum tu zastupuje len niekoľko rodín. Na tomto území boli dávnejšie dominantní Sojoti, ktorí jazykovo patria k turkickej jazykovej vetve. Sojotský jazyk dnes pozná už len niekoľko jednotlivcov a je prakticky nepoužívaný, pretože základným dorozumievacím jazykom je v Okinskom okrese i v obciach, v ktorých prevažujú Sojoti, jazyk burjatský. Sojotská identita tu existuje najmä ako vedomie pôvodu, s ktorým je zviazaný najmä tradičný a archaický spôsob života, založený na love divokej zveri a chove voľne pasúcich sa soboch. V roku 2001 sa v tomto okrese prihlásilo k sojotskej národnosti 2002 ľudí, čo je takmer 42% všetkého

24 Osobný rozhovor so Svetlanou Dandarovou, september 2006, Chara-Šibir, Burjatsko.

25 Ojuna Doržigušajeva, *Ekologičeskaja etika buddizma*, Sankt-Peterburg: Karma Ješe Paldron 2002, 7.

26 Valentin Ivanovič Rassadin, „O problemach vozroždenija i sochranenija jazykov nekotorych maločislennyh turkskich narodov Južnoj Sibiri“, materiály konferencie „Jazyki narodov Sibiri, nachodaščiesja pod ugrozoi isčeznovenija“, Institut etnologii i antropologii RAN Moskva, 27.-28. októbra 2005 na internetovej stránke <http://lingsib.unesco.ru/ru/round_table/papers/rassadin.shtml.htm> (10. 1. 2007).

27 Kríženec jaka a kravy.

28 <<http://lingsib.unesco.ru/ru/languages/soiot.shtml.htm>> (10. 1. 2007).

obyvateľstva.²⁹ Samajev vyvíjal aktivity smerujúce k udeleniu statusu etnika Sojotom na úrovni Ruskej federácie. „V roku 2000 boli Sojoti v Burjatskej republike uznesením č. 255 vlády Ruskej Federácie zaradení v Jednotný súpis korenných málopočetných národov Ruskej Federácie.“³⁰ Samajev seba označoval za sojotského did-chambolamu, vrchného lamu Sojotov. Tento titul po jeho smrti prešiel na Norbu lamu Ajušejeva (*1972), ktorý je predstaveným kláštora v Orliku.

Samajev videl v zachovaní kultúr málopočetných etníc základ správneho prístupu k využitiu prírodných zdrojov i šetrného vzťahu k miestnej prírode. Vo väčšej miere chcel využiť turistický potenciál Burjatska, a najmä Okinského okresu spolu so zapojením miestneho obyvateľstva do tejto oblasti podnikania. Zároveň sa snažil nielen zatraktívniť danú oblasť kultúrnymi tradíciami, ale prostredníctvom nich i pôsobiť na zmenu prístupu ku krajine. Tradičná kultúra tu zahŕňa mnoho etických pravidiel ako pristupovať k životnému prostrediu. Napríklad zákaz kladenia špinavých vecí do vody (napr. aj hrniec od sadzí), premiestňovania veľkých kameňov, spôsobovania hluku v prírode a pod. Výsledkom malo byť ovplyvnenie turistov, rozšírenie ich ekologického i kultúrneho povedomia a zároveň i zlepšenie ekonomickej situácie miestneho obyvateľstva. Avšak striktné dodržiavanie pravidiel tradičnej etiky je medzi súčasnými Burjatmi pomerne zriedkavým javom. Turisti i miestne obyvateľstvo sa v krajine správajú predovšetkým podľa svojich potrieb a zriedka rešpektujú staré tradičné pravidlá správania sa v nej. V riedko osídlenej krajine sa turistami sezónne zvyšuje počet ľudí natoľko, že to môže znamenať v blízkej budúcnosti ohrozenie miestneho ekosystému. Jednými z najviac viditeľných objektov, cez ktoré Samajev vysvetľoval svoje chápanie krajiny i svojich riešení v otázkach jej ochrany a rozvoja regiónu sú práve malé kultové stavby.

Nové kultové stavby v krajine

Tieto stavby sa nachádzajú v priestore kláštorov, alebo v prírodnej krajine a na miestach, ktoré sú považované za prastaré kultové miesta tej ktorej dediny, kraja alebo všetkých Burjatov až Mongolov. V súčasnosti, v interpretácii hnutia Arigun, naberajú niektoré z nich všeľudský a všeplanetárny význam. Pri štúdiu takého javu, akými sú malé kultové objekty, treba brať v zreteľ i krajinu, prírodné prostredie, v ktorom sa nachádzajú. Ľudia, ktorí sa podieľajú na kulte, vidia svoje životné prostredie (čiže svoj kraj, hory, ktoré ich obklopujú i rieky, z ktorých berú vodu, počasie, kto-

29 *Ibid.*

30 *Ibid.*

rého periodické zmeny umožňujú život) cez súbor predstáv vysvetľujúcich a objasňujúcich kult a rovnako i prostredníctvom tradične odovzdávaných zdôvodnení etických pravidiel. Preto nemôžeme oddelovať sakrálnu stavbu, s nimi spojený kult, interpretácie objasňujúce jeho zmysel a prostredie, ku ktorému sa viaže. Pri opise malých kultových objektov postavených Samajevom treba zohľadniť všetky tieto aspekty.

V práci je použité rozdelenie týchto stavieb podľa ich základnej funkcie, t.j. podľa kultových predmetov, ktoré sa na ne upevňujú a podľa kultových činností, ktoré sa prevažne vykonávajú v ich blízkosti. Sú to:

- 1) konštrukcie primárne určené pre vlajočky *chij-morin*
- 2) arigunské stúpy – konštrukcie z oceľových rúr
- 3) klasické stúpy

Všetky stavby zároveň plnia viacero funkcií súčasne. Napríklad, pri všetkých troch typoch sa malé sakrálnu stavby rituálne obchádzajú a zároveň označujú a vymedzujú sakrálnu miesto.³¹

Konštrukcie pre vlajočky *chij-morin*

Práve pri rituálnom zaobchádzaní s vlajočkami *chij-morin* došlo v hnutí k zaujímavým zmenám oproti tradícii. Tieto vlajočky sa priväzujú na špeciálne, pre to určené konštrukcie. Jedným z hlavných vysvetlení týchto stavieb je ochrana stromov v okolí kláštorov a posvätných miest. Tradične sa totiž vlajočky *chij-morin* i *zurmadhan*³² vešajú na stromy a kríky, pričom sa nechávajú ďalej svojmu osudu; t.j. upadávajú na zem, hnijú na stromoch a keď je ich veľa, môžu spôsobiť vyschnutie stromu. „Ako môžeme hovoriť o tom, že uctieваме túto krajinu, ich Pánov, keď jej pritom škodíme, hubíme stromy a vytvárame odpad?“³³ Podľa Samajevových plánov boli postavené konštrukcie v Kyrene, Orliku a na Verchnej Berezovke

31 Bližšie ku kultovým stavbám postavených Samajevom viď Andrej Fukas, „Ritualnyje sooruzenija vozvedennyje lamoj D.-Ch. Samajevym“, in: *Ekologičeskije problemy i duchovnyje tradicii narodov Bajkalskogo regiona*, Ulan-Ude: Izd-vo GUZ 2006, 94-105.

32 Zurmadhan – burj., rituálne vlajočky v podobe asi 3-10 cm úzkych a 30-50 cm dlhých útržkov rôznej látky, ktoré sa vešajú tradične na stromy a kríky; v hnutí Arigun k tomuto účelu slúžia dróty na arigunských stúpach, ktoré sú horizontálne i vertikálne natiahnuté medzi kovovými tyčami (viď obr. 4). Varianty: zuram, zumahan, semelge, zalá. Pozri: S. D. Syrtypova – N. A. Petunova, *Tradicionnye kul'tovnye objekty kak pamjatniki istorii i kul'tury Transbajkalja*, Ulan-Ude: Izdatel'stvo BNC SORAN 2005, 22.

33 Osobný rozhovor s Norbu lamom Ajušejevom, júl 2006, Ulan-Ude, Burjatsko.

(v okrajovej štvrti Ulan-Ude) tak, aby zodpovedali princípom astrologického systému *Zurchaj*.

Každá rodina sa chystá osláviť Sagálgan³⁴ ako sviatok, ako i vykonať všetky nevyhnutné obrady preto, aby bol nový prichádzajúci rok úspešný, bez chorôb. Najrozšírenejšou tradíciou je vykonanie obradu Chij-morin, Chij-morin chídcheche. Pre tých, ktorí poznajú, čo to je a ako ho správne vykonávať, tento, pre každého dôležitý obrad, spôsobuje radosť z podpory, a mnohým, ktorí ho nepoznajú a nestretli sa dosiaľ s vykonávaním tejto tradície, spôsobuje mnoho trpkých, často až dramatických dôsledkov. Kvôli tomu, aby bolo v týchto veciach jasno a aby Nový rok (Sagálgan) nepri-nášal neočakávané nepríjemnosti, je napísaná táto knižka – pomocníčka pre všetkých, rovnako ako pre deti, tak i pre rodičov. Je potrebná ako pre veriaceho, tak i pre neveriaceho.³⁵

Vlajočky *chij-morin* sa vyvešávajú na Nový rok na tieto konštrukcie počas špeciálneho obradu, pričom každá vlajka prináleží konkrétnemu človeku – píše sa na ne aj meno jednotlivca. Na nasledujúci Nový rok sa všetky vlajočky z konštrukcie snímu a rituálne sa spália a vyvešávajú sa opäť nové. Doba, na ktorú sú určené, je vždy len jeden rok. Keď sa stane, že niekto nestihol vyvesiť *chij-morin* na Nový rok, môže tak vykonať aj v priebehu roku. Nie je úplne nevyhnutné, aby ich človek vyvešieval každý rok. „Chij-morin je jedným zo systémov *Zurchaja*, ktorý objasňuje vzájomné pôsobenie človeka a prírody, vplyv prírodných algoritmov na človeka a spôsob regulácie vzájomných vzťahov medzi človekom a jeho životným prostredím.“³⁶ Niektoré roky sú z hľadiska tohto systému pre jednotlivých ľudí nebezpečnejšie ako pre druhých a vtedy sa výslovne odporúča urobiť tento obrad. Do úvahy sa berie dvanásťročný kalendárny cyklus,³⁷ osemročný cyklus bioenergie vedomia, vek a pohlavie človeka. Vyvešávanie vlajočky *chij-morin* sa riadi práve symbolikou založenou na dvanásťročnom kalendárnom cykle. Dvanásť rokov sa tu rozdeľuje na štyri skupiny po tri roky. V každej skupine sa pri vlajočke rozlišujú farby látky, písmen, orámovania, jazyka, dreva a svetová strana, na ktorú ju vyvešávať, podľa roku narodenia človeka,³⁸ resp. podľa skupiny, ku ktorej patrí.

34 Sagálgan – burj., dosl. Biely mesiac, Sviatok Nového roku, alebo skôr séria sviatkov trvajúcich celý mesiac a začínajúcich sa Novým rokom, ktorý je určený lunárnym kalendárom.

35 Danzan-Chajbzun Samajev, *Chii-morin – Bioenergija Soznaniija*, Ulan-Ude 1999, 3. Taktiež na internete: <<http://www.buryatia.ru/buryatia/religion/hiimorin/index.html>> (7. 1. 2007).

36 D.-Ch. Samajev, *Chii-morin...*, 4.

37 Burj. Arban chojor žel – 12 rokov, ktorých názvy pochádzajú od zvierat: myš, krava, tiger, zajac, drak, zmija, kôň, ovca, opica, sliepka, pes, prasa.

38 Tu platí európske ponímanie tohto slova ako pôrodu. Burjati však tradične počítajú vek človeka od vzniku zárodku v tele matky.

12 rokov	prvotný element	farba látky	farba písmen	farba orám.	farba jazyka	farba dreva	smerovanie
tiger, kôň, pes	železo	žltá	modrá	zelená	červená	biela	západ
had, sliepka, krava	voda	biela	zelená	červená	žltá	modrá	sever
opica, myš, drak	drevo	modrá	červená	žltá	biela	zelená	východ
prasa, zajac, ovca	ohneň	zelená	žltá	biela	modrá	červená	juh

Tab. 1. Symbolika vlajoček *chij-morin* v rámci dvanásťročného kalendárneho cyklu

Podľa D.-Ch. Samajev, *Chii-morin...*, 27-28.

Táto symbolika sa odzrkadlila i na konštrukciách pre *chij-morin*, čo je možné najlepšie ilustrovať na Achalarskej stúpe v Orliku.

Obr. 2. Rituálne obchádzanie Achalarskej stúpy v Orliku, Okinský okres
(foto autor, 13. 5. 2006)

Achalarská stúpa v Orliku³⁹ bola postavená Samajevom v roku 1997, ako vôbec jeho prvá v priestore dugana (malý chrám) Achalar (asi 20 m severne od neho), ktorý sa nachádza v centre Orliku. Je drevená, nafarbená

³⁹ Názov Achalarská stúpa sa viaže už len k stúpe v Orliku, ako jej špecifický názov, aj keď sa tak nazývali i ostatné arigunské stúpy. Tie sa však premenovali pri zmene názvu hnutia.

zodpovedajúco symbolike určenej pre *chij-morin*. Napr. západná strana je nafarbená tak, ako je to určené v tabulke č. 1 pre farbu dreva, čiže na bielo; podľa rovnakého princípu sú sfarbené aj ostatné strany. Na vrchu, hneď pod plechovou strieškou, sú namaľované vlajočky *chij-morin* s tibetským nápisom ta /*rta*l – kôň.⁴⁰ Základné farby vlajoček, farby orámovania, písmen, jazýčkov súhlasia so svetovými stranami podľa tabuľky č. 1.

Samotné vlajočky *chij-morin* sa privezujú k dreveným žrdiam, ktoré možno ľahko sňať i nasunúť do špeciálnych úchytkov na samotnej konštrukcii. Na vrchu sú to akési objímky a spodný koniec sa zasunie do diery vytvorenej nadstavcom v horizontálnych kladách. To umožňuje umiestnenie vlajoček i na niekoľkometrovú výšku prakticky zo zeme.

Tvar stúpy v spodnej časti, ktorá je vysoká asi 2 metre, je kvadratický. Rohy tejto základne spájajú vo vrchole stavby štyri kladky vytvárajúc tak ihlan zakončený plechovou búdkou taktiež ihlanovitého tvaru. Služi na uloženie posvätných textov. Pod touto plechovou búdkou spájajú štyri základné hrady štyri klieštiny, na výstupkoch ktorých sú umiestnené zvončeky a srst z jakov a koní. Samajev vo filme *Sibírsky Buddha* hovorí, že táto konská a jačia srst vyjadruje úctu k miestnym duchom a je to miestny, pôvodne šamanistický zvyk. Medzi šamanistickými a buddhistickými obradmi nevidel žiadne protirečenie. Ako hovorí v tomto filme: „Šaman-ské i buddhistické tradície sa zmiešali a silné, ostré hranice medzi nimi miestni obyvatelia nevidia. A navyše, všetko vychádza akoby zospodu, z uctievania miestnych božstiev smerujúc až k Buddhovi.“

Na zemi v centre stavby je umiestnená nádoba na spaľovanie obetí (burj. jindr). Počas obradov služi táto stavba i ako klasická stúpa, t.j. rituálne sa obchádza⁴¹ (obr. 2).

Na Verchnej Berezovke je situované centrum Arigunu. Nie je to kláštor, nenachádza sa tam chrám, nie je tam ani nebol predstavený a v súčasnosti je toto centrum takmer opustené. Na severnej strane pozemku stojí konštrukcia pre *chij-morin*, ktorá sa tvarovo ponáša na konštrukciu v Kyrene (obr. 3), ale v spodnej časti je postavený rituálny domček, ktorého steny stoja medzi základnými zvislými hranolmi. Začali ju stavať v roku 1997, rovnako ako Achalarskú stúpu v Orliku. Táto konštrukcia síce nie je úplne dokončená, no chýba len niekoľko detailov, napríklad lepšie pokrytie strechy a konštrukcia na chodenie pri vyvešovaní vlajoček. Spôsob upevnenia žrdí, na ktoré sa privezujú vlajočky *chij-morin* je rovnaký ako v Orliku. Význam farieb tu nesú práve tieto žrde, ktoré majú farbu zodpo-

40 Skratka z plného tibetského názvu pre vlajočky *chij-morin* – *lungta /rlung rta/*, dosl. veterný kôň.

41 Goró – burj., z tibetského *khoro /khor lo/*, dosl. kruh.

vedajúcu predpísanej v tabuľke č. 1. Domček tvoriaci základňu tejto konštrukcie má otvory pre okná i dvere, na podlahe je zemina a v strede je nádoba na spaľovanie obetí. V strednej časti drevenej strechy je ešte ďalšia zo skla, ktorá presvetľuje vnútrajšok a v štítoch ktorej sú otvory na vývod dymu. Nad vchodom je na drevenej tabuľke napísané staromongolsky i tibetsky „veterný kôň“.

Obr. 3. Dodatočné vešanie vlajočiek *chij-morin* na konštrukciu v Kyrene, Tunkinský okres
(foto autor, 14. 6. 2006)

V **Kyrene** má drevená, deväť metrov vysoká konštrukcia kvadratický tvar (obr. 3). Začali ju stavať v roku 2002. Celá konštrukcia spočíva na štyroch 1,5 metrových betónových kvádroch zapustených do zeme, na ktoré sú pripevnené štyri základné zvislé hranoly. Stojí asi 50 metrov od severnej strany chrámu. Nie je úplne dokončená, napríklad, nie je ešte nafarbená. Vlajočky *chij-morin* sa privezujú podobne ako i v Orliku k dreveným žrdiam, tie sa však potom zavešávajú na konštrukciu pomocou hákov na ich vrchnom konci. V strede na zemi je umiestnená nádoba na spaľovanie obetí. Okolie je zarastené mladými brezami a keďže je nádoba na spaľovanie obetí umiestnená aj pred samotným chrámom, nevenuje sa jej taká rituálna starostlivosť ako v Orliku.

Arigunské stúpy

Arigunské stúpy sú špeciálnym typom kultových stavieb, ktoré postavil Samajev. Svojím tvarom pripomínajú triangulačné konštrukcie, ktoré bývajú postavené na kopcoch, a ktoré veriaci využívajú tiež na vyvešovanie vlajočiek *chij-morin* a *zurmadhan*, pretože nezriedka stoja práve na posvätných miestach. Arigunské stúpy sú taktiež konštrukcie z oceľových tyčí, ale navzájom pozvárané do tvaru trojbokého ihlanu s tým, že asi v jednej tretine výšky sú umiestnené vodorovné spojnice medzi hlavnými tyčami. A na vrchole stúpy býva umiestnený známy znak mesiaca, slnka a plameňa, ktorý je vystrihnutý z plechu. V buddhistickej tradícii majú rozmanité symbolické značenie. „Mesiac a slnko označujú kozmickú silu Buddhu a plameň svet učenia Buddhu.“⁴² Môžu predstavovať aj telo, reč a myseľ.⁴³ Tento znak býva často umiestňovaný na vrchol rituálnych koláčov (burj. balin, tib. torma /*gtor mal*) určených pre buddhistické božstvá. Tvar stúpy má pripomínať písmeno A, ako vyjadrenie pôvodnej myšlienky Achalaru, s tromi A v názve.

Obr. 4. Vlajočky *zurmadhan* sú uviazané na drôtoch, centrálne umiestnená stúpa na rituálnom mieste pod Munko Saridakom (foto autor, 2006)

42 Bato Bazarov, *Baliny Aginskogo dacana*, Aginskoje: Aginskij burjatskij buddijskij institut 1999, (nepublikovaný rukopis) 13.

43 Claudia Büttler, „Torma – The Tibetan Ritual Cake“, *Chö-Yang*, Sidhpur: Norbulingka Institute 1996, 44.

Pod Munko Saridakom, ktorý je najvyšším vrcholom východného Sibíra (3491 m n.m.) sú postavené tri arigunské stúpy z kovových tyčí, dva drevené stúpy (obr. 5) určené Pánovi hory Burinchánovi⁴⁴, prístrešok pre dvoch duchovných, pod ktorým vykonávajú obrady. Počas obradu sa kladú na drevený stôl obetiny vo forme potravín a na drevený oltár pod arigunskou stúpou, ktorá sa nachádza vedľa prístrešku pre duchovných, vlajočky *zurmadhan*, aby sa posvätili. Mlieko a vodka sa používa v obrade *seržem*, ostatné potraviny si berú ľudia domov. Vlajočky *zurmadhan* sa po skončení celého obradu vešajú na arigunské stúpy (obr. 4). Nachádza sa tu ešte kamenný oltárik na spaľovanie obetí. Celé priestranstvo je ohraničené kameňmi položenými vedľa seba.

Stredná stúpa, ktorá je najväčšia, je štvorboká a ponáša sa viac na Achalarskú stúpu v Orliku než na ostatné arigunské stúpy. V jej strede sa tiež nachádza misa na spaľovanie obetí. Znak, ktorý zvyčajne ukončuje arigunské stúpy, je pozmenený, a nad mesiacom a slnkom sa nachádza namiesto plameňa trojzubec, ktorý je symbolom Burinchána. Ostatné dve stúpy sú typickými arigunskými, ako som ich opísal vyššie. Nachádzajú sa po jej bokoch a sú menšie. Centrálna stúpa má základňu o strane asi dva a pol metra, ostatné dve menšie okolo jedného metra.

Drevené stúpy určené Burinchánovi sú vysoké asi päť metrov. V strednej časti slpov sú vertikálne nápisy staromongolsky, rusky i latinkou „Burin chaan“. Na vrchu sú ukončené *bumčugom*, symbolom Čingischána,

Obr. 5. Drevený stúp určený Pánovi hory, Burinchánovi
(foto autor, 2006)

44 Burinchán je Pánom hory (burj. sabdak) Munko Saridak. Je jedným z piatich najdôležitejších božstiev Tunkinskej doliny i Oki.

ktorý tvorí ozdoba z bielej konskej srsti. Trojzubec, ktorý sa nachádza nad ním, označil Norbu lama za znak samotnej hory Munko Saridak. „Možno ho však chápať i ako tri klenoty“⁴⁵ (obr. 5).

Munko Saridak má pre ľudí najmä v Tunkinskej doline a Oke osobitný význam. „Munko Saridak má tiež meno Munke Sajan (Večný Sajan) a tiež Sagán-nojon (Biely Pán) a býva považovaný za hlavného ‚Pána‘ Východných Saján, posvätné meno, ktorého je Burjen-chán.“⁴⁶ V rámci náboženskej organizácie Majdar je toto miesto vyzdvihnuté na úroveň najposvätejšieho miesta všetkých Mongolov. Samajev ho nazval sibírskou Fudžijamou. Zdôrazňoval jedinečnosť tohto kraja v jeho energetickom vyžarovaní. Hodnota prírody pre neho nespočívala len v dostupnosti čistých zdrojov (zeme, vzduchu, vody), alebo v priestore pre život mnohých bytostí, chápal ju i ako priestor pre duchovnú realizáciu ľudí i ako priestor, ktorý ovplyvňuje silnou energiou, pomocou ktorej možno započat zmeny k lepšiemu pre celý svet. Na Bajkal a Chubsugul⁴⁷ sa pozeral ako na oči planéty a na Šumak ako na tretie oko planéty. Rozmiestnenie prírodných objektov tomu zodpovedá – možno to chápať ako prirovnanie. Na strane druhej, je to symbolické označenie toho najvzácnejšieho – očí, s tým, že tretie oko zodpovedá duchovnému potenciálu alebo múdrosti. Ďalšie vysvetlenie je v tom, že čokoľvek sa spraví na týchto miestach, prenáša sa to na celú planétu:

Burinchán je hlavným ochrancom celého regiónu Bajkala, Saján i jazerá Chubsugul, a nielen preto, že na východ od tejto hory už vyššie, okrem japonskej Fudžijami, niet. Je zviazaný i s jazerami Chubsugul a Bajkal v úlohe prírodnej dominanty. Munko Saridak akoby všetko niekoľko ráz zväčšuje a prenáša priamo na planetárnu úroveň. Bajkal i Chubsugul sú očami planéty a Munko Saridak vystupuje medzi nimi a prenáša tieto dva jazerá v jediný etno-ekologický komplex. Sú to silné energetické objekty.⁴⁸

Samajev spolu s niekoľkými buddhistickými mníchmi i ukrajinskými členmi Achalaru a zástupcami národného parku „Tunkinskij“ vystúpili 11. mája 2001 na vrchol Munko Saridaku, kde ku geodetickej konštrukcii pripevnili rôzne relikvie – holografické zobrazenie Santálového Buddhu (burj. Zandan Žú⁴⁹), schránku s Diamantovou sútrou – a vykonali tu obrad

45 Tri klenoty – triratna (skt.), buddha, dharm (učenie) a sangha (spoločenstvo mníchov, alebo veriacich). Pozri Robert Beer, *Symbols tibetského buddhismu*, Brno: BBart 2005, 70.

46 L. R. Pavlinskaja, *Kočevniki golubych gor*, Sankt-Peterburg: Jevropejskij dom 2002, 162.

47 Ruská varianta mongolského názvu Chövsgöl núr.

48 Osobný rozhovor s Norbu lamom Ajušejevom, júl 2006, Ulan-Ude, Burjatsko.

49 O histórii a kulte Zandan Žú vid' Luboš Bělka, „Zandan Zhau and the Buryat Sangha: History and Present State“, *Ekologičeskije problěmy i duchovnyje tradicii narodov Bajkalskogo regiona*, Ulan-Ude: Izd-vo GUZ 2006, 143-152.

posvätenia hory i uctenia si jej Pána – Burinchána. V rozhovore pre noviny *Pravda Burjatii* Samajev hovorí:

Myslím si, že pokorenia hôr nejestvujú. Je to len naše želanie pocítiť v danej výške seba samého ako súčasť Matky – prírody. Burinchán je jedným z piatich základných Pánov našej zeme, ku ktorému sa s prosbami obracajú ľudia. Prichádzajú k jeho úpätiu, a nie k jeho hlave, ktorá je bližšie Najvyššiemu. A našim cieľom bolo posvätiť práve túto časť, aby tí, ktorí sa k nej približujú, vedeli, že stúpajú k najposvätejšiemu miestu. Potom ich prístup k Bohu a konkrétne k Munko Saridaku, bude požehnaný.⁵⁰

Aršanská stúpa sa nachádza na ľavej strane prístupovej cesty k dedine Tagarchaj, asi pol kilometra od nej, na rozľahlej lúke (obr. 6). Na tomto mieste sa pred obdobím náboženského útlaku nachádzalo obó z nahromadených kameňov s búdkou, v ktorej bola umiestnená socha, alebo obraz nejakého božstva.

Obr. 6. Seržem – obetovanie mlieka miestnym duchom počas obradu pre Lusuda, vodného boha pri Aršanskej stúpe, Tagarchaj, Tunkinský okres
(foto autor, 4. 6. 2006)

„Kedysi (t.j. v čase pred represiami proti buddhizmu v 30. rokoch, pozn. A. F.) trval sviatok na obó⁵¹ niekoľko dní, ľudia stavali jurty, bol tam drevený domček, ktorý potom spálili.“⁵²

Obrazy však miestni obyvatelia vykonávali i naďalej, no už skryto, potajomky. „Keď sme boli malinkí, mne mohlo byť tak deväť rokov, spomínam, že sme tam videli akýchsi deduškov – lamov. Na lyžičku nám dali salamat⁵³ a my sme sa tam ďalej hrali, behali, a oni robili obrady.“⁵⁴ Miesto bolo vždy určené na uctievanie Lusuda⁵⁵, vodného boha, ktorý sa nachádza nielen v prameňoch, ale vo všetkých riekach a napríklad spôsobuje i dážď. Súčasťou obrady je i obetovanie rituálneho koláča (burj. balin, tib. torma /*gtor mal*) pre Lusuda. Ten v Tagarchaji zhotovujú z praženej múky, masla, mlieka a cukru tradične babičky, prinášajú ho na miesto obrady, kde s ním potom už rituálne zaobchádza lama – vhadzuje ho do prameňa (burj. aršan) malého potôčika. Z toho pochádza i názov stúpy a jej okolia.

Samotná arigunská stúpa je totožná s tými pod Munko Saridakom. Postavili ju v roku 2002. Kamene, ktoré sa nachádzajú v strede pod ňou, pochádzajú zo starého obó. Na kamenné ohraničenie v tvare akéhosi kvietku boli kamene dovezené. 21. mája 2006 začali miestni obyvatelia stavať osemstenný malý chrám južne od stúpy. Dĺžka jednej steny je približne 2 metre.

Dôvody na postavenie arigunských stúp v ich typickej jednoduchšej podobe neboli len duchovného rázu, ale i ekonomického. Postaviť tradičnú kamennú stúpu vyžaduje veľa prostriedkov, síl a času a na niektorých miestach by to bolo aj nemožné. Okrem toho, ocelové rúry sú materiálom stabilným, vydržia dlho a zároveň sú súčasným materiálom. A možno sa Samajev inšpiroval stavbami, ktoré tu už boli predtým a pre Tunkinskú dolinu sú typické, avšak jeho výpoveď k tejto téme nebola zaznamenaná. Forma týchto stavieb je veľmi podobná arigunským stúpam. Nazývajú sa

51 Obó – burj., dosl. hruda, kopa. Kónický objekt vytvorený z voľne uložených kameňov, ale rovnako i obecný názov kultového miesta, kde sa vykonávajú obrady Pánom krajinou.

52 Osobný rozhovor so Zandran Ančikovou, jún 2006, Tagarchaj, Burjatsko.

53 Salamat – burj., je kašovité jedlo používané pri rituálnych alebo sviatočných príležitostiach. Varí sa zo smotany, masla, cukru a múky. Patrí medzi tzv. biele jedlá, ktoré sú určené pokojným božstvám. Tieto jedlá, alebo čisto len potraviny, sa počas obrady posvätia a potom ich ľudia jedia ako posvätené jedlo. Verí sa, že takto posvätené jedlo lieči a je výživnejšie než obyčajne.

54 Osobný rozhovor s Lubou Šagdorovnou Šaktamajevou, jún 2006, Aršan, Burjatsko.

55 Lusud, varianty: Lusan, Lusinčán – burj., z tibetského *lu /klu/*. V prebuddhistických kultoch má meno Uchan-chat. K tomu pozri: Matvej Nikolajevič Changalov, *Sobranije sočinienij I*, Ulan-Ude: Respublikanskaja tipografija 2004, 104-108, 254-256.

žalsany.⁵⁶ G. D. Nacov zapísal v roku 1940 históriu dvoch žalsanov Kyrenského kláštora, ktoré však už vtedy nejestvovali, no zachovala sa ich fotografia.⁵⁷ V roku 1918 jeden tibetský lama, menom Darma Lučin, postavil tieto dva dvadsaťmetrové žalsany na sever od chrámu. Ich zámerom bolo posilnenie náboženstva a režimu, alebo potlačenie moci nepriateľov náboženstva, ktorí majú prísť zo severu. Nacov k tomu dodáva, že tak priamo narážal na sovietsku moc.⁵⁸

Takáto stavba sa nachádza i na starom kultovom mieste Burchan Babáj (burj., dosl. „Boh Otec“) v Tunkinskej doline, medzi kúpeľami Nilovaja Pustyň a Chojtogol, pod kopcom, ktorý sa nazýva Sagán Chajrchan (burj., dosl. Biely Pieskový) (obr. 7). Vojaci, pochádzajúci z radov miestnych Burjatov, ktorí odtiaľto odchádzajú na vojnu, zvyknú brať z týchto miest piesok, ktorý sa počas obradu posväčuje a zašiva sa do odevu, alebo sa ním

Obr. 7. Žalsan – tradičná forma malej kultovej stavby v prírode, Burchaj Babáj, Tunkinský okres
(foto autor, 20. 6. 2006)

56 Žalsan – burj., z tibetského gjalchan /*rgjal mtshan*/, skt. dhvadža, vlajka víťazstva. Jeden z ôsmich šťastných symbolov, pričom v tibetskej tradícii symbolizuje prekonanie zla. Má valcovitý tvar a býva znázorňovaný na štyroch rohoch strechy chrámov, ale je aj častým atribútom rôznych božstiev. Pozri R. Beer, *Symbols...*, 35-36.

57 Genin-Darma Nacov, *Materialy po lamaizmu v Burjatii II*, Ulan-Ude: Izdatelstvo BNC 1998, 180.

58 *Ibid.*, 111.

naplní plátenné vrecúško. Slúži ako ochrana pred zabitím. Populárne sú najmä spomienkové rozprávania z druhej svetovej vojny. Po návrate domov sa potom tento piesok vysýpa na svoje pôvodné miesto.⁵⁹ V tradičnom burjatskom chápaní sa totiž premiestňovanie zeme, pôdy, kameňov považuje prinajmenšom za neúctu voči krajine, a preto sa musí aj piesok navrátiť tam, odkiaľ bol vzatý.

Klasická stúpa

V roku 2001 Samajev začal stavať Buddhistickú duchovnú akadémiu v Tunkinskom okrese v časti obce Žemčug, ktorá sa nazýva Vyška, alebo po novom Žemčužina. Akadémia mala slúžiť jednak ako vzdelávacia inštitúcia pre mníchov z náboženskej organizácie Majdar, jednak bola zamýšľaná ako miesto pre dialóg medzi rôznymi vedeckými pracovníkmi a náboženskými predstaviteľmi. Samajev chcel na tomto mieste realizovať svoju ideu o vytvorení nového prístupu vo vede, ale i celkovo v spoločnosti na základe dialógu medzi Západom a Východom, medzi vedou a náboženstvom. V jednej budove mali byť spoločne chrám i prednášková miestnosť i miesto pre bývanie. Túto stavbu nestihol dokončiť, stojí len základná budova, ktorá je zastrešená a v jednej časti je dokončený spoločný ubytovací priestor. Po jeho smrti sa stavebná činnosť pozastavila a v súčasnosti nie je budúcnosť projektu známa.

Súčasťou Akadémie je aj klasický typ stúpy – konkrétne „Stúpa Osvietenia“ (burj. Žančup Šadon). Samajev ju začal stavať 13. júna 2002: „Na miesto, určené pre stavbu stúpy, bola lamom Danzan-Chajbzunom Samajevom umiestnená drahocenná nádoba obsahujúca posvätné mantry – tak bol založený základ stúpy.“⁶⁰ Boli tu použité kamienky zo všetkých častí Burjatska, a taktiež z Bajkalského jazera. V základnej časti stúpy sa nachádza 5000 lístkov s mantrami, koleso učenia, sútry, ktoré patrili Agvanovi Doržijevovi, osobné veci Agvan Ňimy, jeho popol, ďalej mliečny zub Congkhapy, ktorý Samajevovi za týmto účelom podaroval Nikolaj Dudko – známy maliar buddhistických obrazov (thaniek), žijúci v Ulan-Ude. Ďalej sa tu nachádzajú liečivé byliny z Tibeta, Indie a Burjatska a veci podarované veriacimi. Presne dva roky po položení základov, 13. júna 2004, prebehlo vysvätenie stúpy, počas ktorého Samajev povedal: „Každý, kto

59 Informácie pochádzajú od Darimy Gombojevny Šagdurovej, pracovníčky Národného parku „Tunkinskij“ v Kyrene, ktorá k tejto téme aj opublikovala svoj článok „Sostojanie i perspektivy sochranenija tradicionno kultovyh prirodnyh territorij i objektov“ na internete na <<http://www.ecoethics.ru/b26/314.html>> (7. 1. 2007).

60 Svetlana Dandarova, Stupa „Prosvetlenija“, nepublikovaný rukopis.

príde a bude stáť vedľa stúpy, nech myslí na to, že stúpa bola postavená kvôli jeho blahu i šťastiu.“⁶¹

Prečo začal Samajev stavať Akadémiu práve na tomto mieste a práve tu postavil „stúpu osvietenia“? Dnes sa táto skutočnosť interpretuje rôzne i v samotnom hnutí. Všeobecne je však uznávaná verzia, že práve v týchto miestach jestvovalo v minulosti centrálné osídlenie Sojotov – Nuraj,⁶² a Samajev preto pokladal toto miesto za „výnimočné“. V súčasnosti sa objavili informácie, ktoré naznačujú, že na danom mieste stála až do 30. rokov kultová stavba, podľa opisu, pravdepodobne žalsan.⁶³ Nemáme priame dôkazy toho, že takéto poznatky boli i u Samajeva, no členovia Arigunu sú presvedčení o tom, že to vedel a že to bol tiež jeden zdôvodov umiestnenia stúpy. Predstavení kláštorov organizácie Majdar zvyknú vydvihovať zvláštnu silu, energiu tohto miesta. Umiestnenie stúpy i Akadémie považujú za obzvlášť dôležité:

Táto stúpa je ako obrovský generátor. Zväčšuje silu myšlienok a smeruje ich do celého sveta. Pomocou nej možno pôsobiť na vývoj vo svete. ... To miesto bolo vybrané preto, že len niektoré miesta vo svete sú také, že z nich pramení taká obrovská energia. A v snahe využiť túto energiu bola postavená i stúpa.⁶⁴

Neďaleko Akadémie, asi pol kilometra západne, sa nachádzajú minerálne horúce pramene, ktoré vznikli po prieskumných geologických vrtoch. V poslednom období sa sem prichádza liečiť, alebo len na dovolenku, čím ďalej, tým viac ľudí, čo je aj zdrojom príjmov z turistického ruchu:

Bagša vložil do stúpy mnohé tibetské lieky a liečivé bylinky. Postavil ju tu, aby pomáhala ľuďom, ktorí sa sem prídu liečiť. Ľudia, ktorí prichádzajú, nevedia ako sa správať – pijú vodku a potom sa opití idú kúpať. Toľko ich už tu takých umrelo. A často ľudia nevedia, ako sa kúpať. Myslia si, že čím dlhšie a častejšie tam budú chodiť, tým

61 *Ibid.* Všeobecne ku konsekračnému obradu buddhistických stúp viď Yael Bentor, *Consecration of Images and Stupas in Indo-Tibetan Tantric Buddhism*, Leiden – New York – Köln: E. J. Brill 1996; v Burjatsku viď napr. Luboš Bělka – Daniel Berounský, „Burjatský buddhistický obřad *Předložení tisíce ořer* u stúpy Dašigomon“, *Religio* 9/1, 2001, 25-50.

62 Vychádza sa najmä z článku P. G. Poltoradnev, „Sojoty – Nuraj“, *Žizň Burjatii* (Ulan-Ude) 1, 1929, 125, kde sa píše, že v práve rozpustenom uluse (burj. termín pre obec) Nuraj žilo najviac Sojotov v Tunkinskom okrese.

63 Z osobného rozhovoru Bajirmy Zandanovej s Ivanom Budajevičom Cyrenovom, 2006, Žemčug, Burjatsko. Bajirma Zandanova je dcéra Ošor lamu Zandanova, priamo zaangażovaná v hnutí Arigun. Daná informácia bola použitá pri žiadosti o zaradenie „Stúpy osvietenia“ medzi objekty kultúrneho dedičstva v Burjatskej republike v januári 2007.

64 Osobný rozhovor s Ošor lamom Zandanovom, júl 2006, Kyren, Burjatsko.

viac im to pomôže, ale práve naopak. Treba dodržiavať určité pravidlá. Bagša chcel i vplývať na ľudí, ktorí sem prichádzajú, aby postupovali správne.⁶⁵

Samajev sa pri obrade posvätenia stúpy vyjadril, že je zavŕšením jeho päťdesiatročného prebývania na zemi v tomto tele, v ňu vložil všetko, čo mu dali jeho Vyšší Učítelia.

„Je to významná udalosť nielen pre Burjatsko – poznamenal lama – ale i pre celé Rusko, pre ľudí druhých náboženstiev, tak ako je Stvoriteľ jeden. Skoro tu bude miesto masového pútnictva.“⁶⁶

Krátke zhodnotenie súčasnej situácie v hnutí

Samajev bol v Burjatsku verejne známa osobnosť. Väčšinou ho burjatskí buddhisti vnímajú s veľkou úctou, no pochopenie jeho myšlienok a zámerov prejavuje len málokto. Celkovo je pokračovateľov Samajevových myšlienok málo a sú roztratení (priestorovo, komunikačne i názorovo). Po jeho smrti sa organizácia Majdar zmieta vo vlastných sporoch medzi jednotlivými klášťormi, resp. jej predstavenými. Nie je jasné, kto je zodpovedný za centrá v Ulan-Ude a na „Vyške“ v Duchovnej buddhistickej akadémii, kde nie sú vyriešené ani vlastnícke vzťahy k pozemku. Zjavne tu chýba Samajevova jednotliaca autorita a progresívne, jedinečné myslenie, preto nie je možné smerovanie vývoja hnutia presne určiť.

Burjatská časť je viac zviazaná z tradičným náboženstvom a klášťormi. V burjatskom buddhizme však počet mníchov Majdaru – spolu deväť i s chuvarakmi (pomocníci) – zohráva len marginálnu úlohu. Z najväčšej burjatskej buddhistickej organizácie „Tradicionnaja Sangha Rossiji“ môžeme očakávať snahy o začlenenie miestnych klášťorov. Takáto snaha tu už bola v roku 1999 a ruská vláda podporuje centralizovanú politiku i v oblasti náboženských organizácií. Ale najväčšia príčina, ktorá by mohla vývoj takýmto smerom ovplyvniť je to, že miestnej organizácii chýba autorita, ktorá by ju zjednocovala i zastrešovala. Ukrajinský Achalar sa viac zameriava najmä na sociálnu angažovanosť a na podporu vzdelávacích i ekologických aktivít. Medzi jednotlivými časťami jestvujú snahy o spoluprácu, a len čas ukáže ako sa dokážu vysporiadať so svojim dedičstvom, duchovným i materiálnym.

65 Osobný rozhovor so Svetlanou Dandarovou, november 2006, Žemčužina, Burjatsko.

66 <<http://www.bgrk.ru/ru/mod.php?name=news&go=dat&fid=7588>> správa z 29. júna 2004 (7. 1. 2007).

SUMMARY

New Ritual Constructions in Buryatia as Manifestation of Engaged Buddhism

The study is focused on ritual constructions which were created and set up by Lama Danzan-Khaybzun Samayev between 1997 and 2002. These contemporary ritual constructions encompass a lot of traditional elements but are built in a unique way. They are located in both Tunka and Oka regions and also in the capital of Buryatia, Ulan-Ude. They are made for hanging up flags *khii-morin* (Bur., Tib. lungta) and *zurmadkhan* (Bur.) and play the same role as *stupas*. The study distinguishes between two types of ritual constructions: wooden constructions for *khii-morin* and Arigun stupas made of steel poles. The study is also focused on an astrology system called *Zurkhai* (Mong.), which is the basis for the symbolism of *khii-morin*, as well as the theory and history of the Ahalar-Arigun movement, which was founded by Lama Danzan-Khaybzun Samayev in the early 1990s. The ideological foundation of this movement lies in solutions to ecological and social problems and interaction between Western and Eastern thinking. Generally the study gives a basic understanding of the ideas and work of Lama Danzan-Khaybzun Samayev through a description of his original ritual constructions which are used to this day.

Key words: Engaged Buddhism; ritual constructions; prayer flags *khii-morin*; Danzan-Khaybzun Samayev

Ústav religionistiky
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Arna Nováka 1
602 00 Brno

ANDREJ FUKAS

e-mail: andrefukas@gmail.com

**Fig. 1 The Emperor Commodus as Hercules,
with typical attributes of this god: a club and lionskin**

Taken over from

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Commodus_Musei_Capitolini_MC1120.jpg